MUZEUL BANATULUI MONTAN REŞIŢA

BANATICA
24

I
ARHEOLOGIE

Editura MEGA | Cluj-Napoca | 2014

ELITE ŞI CENTRE DE PUTERE DIN TRANSILVANIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SEC. IX – PRIMA JUMĂTATE A SEC. X.
ANALIZA VESTIGIILOR ARHEOLOGICE DESCOPERITE PE TERITORIUL ORAŞULUI ALBA IULIA

Dan Băcueţ-Crişan[*]

Cuvinte cheie: elite, centre de putere, sociologie, vestigii, Evul Mediu timpuriu
Keywords: elites, centers of power, sociology, vestiges, the early Middle Ages

I. Introducere. Motivaţie. Metodologie

Problematica elitelor şi a centrelor de putere din Transilvania în a doua jumătate a sec. IX – prima jumătate a sec. X a mai fost abordată în anul 2012[1], ocazie cu care s-au propus o serie de criterii care să stea la baza metotologiei de lucru[2].

Am pornit demersul de la teoria elitelor care susţine că în orice societate sarcina conducerii vieţii sociale îi revine unui grup restrâns de oameni – elitele[3]. Societatea umană dezvoltată în diverse etape cronologice a avut întotdeauna un sistem intern de stratificare, care cuprindea masa mare a indivizilor şi un grup restrâns conducător. Din cadrul grupului conducător s-au evidenţiat elemente care şi-au asumat rolul de lideri.

Formarea elitelor (a celor medievale timpurii în special) este o problemă care nu trebuie studiată numai din punct de vedere istoric ci şi din punct de vedere sociologic, această ştiinţă având metode specifice de analiză şi interpretare prin care poate oferi o serie de explicaţii şi răspunsuri la chestiuni pe care nu avem cum să le surprindem arheologic. În acest domeniu ştiinţific s-a dezbătut deseori problema utilizării termenului de elită sau elite, ajungându-se la concluzia că ambii termeni sunt corecţi deoarece elita/elitele se manifestă pe paliere diverse ale societăţii umane: politic, militar, economic, religios, social[4].

Cercetările privind sociologia elitelor au evidenţiat în cazul acestora o serie de caracteristici[5]:

[*] Muzeul Judeţean de Istorie şi Artă Zalău, Strada Unirii, nr. 9, e-mail: bacuetz@yahoo.com.

[1] Băcueţ-Crişan 2012, 279–299. Varianta în lb. engleză a acestui studiu.

[2] Băcueţ-Crişan 2012, 281–290.

[3] Zăpârţan 1979, 57, 62.

[4] Coenen-Huther 2007, 136, 159.

[5] Coenen-Huther 2007, 13, 41, 47, 65, 93, 110, 120, 123, 141.

- o societate istorică poate avea mai multe tipuri de elite: conducătoare, militară, comercială, religioasă.
- societăţi diferite pot avea elite diferite (de ex.: o societate războinică are o elită militară).
- elita poate fi deschisă sau nu la schimbare.
- elita nu este întotdeauna un grup unit, în interiorul acesteia pot exista mici grupuri care au alte elemente comune.
- limba vorbită de membrii elitei poate fi diferită de cea a comunităţii supuse.
- membrii mai multor elite diferite (uneori şi ca etnic) se pot alia pentru a conduce comunităţile.
- elita are puterea de a-şi impune gusturile şi preferinţele în comunitate.
- elita are forţa (nu întotdeauna şi interesul) de a promova inovaţia.
- elita are o mare putere de influenţă.
- puterea şi prestigiul sunt atribute clare ale elitei.
- elitele pot fi locale sau zonale, din rândul lor evidenţiindu-se liderii.

Având în vedere cele prezentate mai sus, credem că ar trebui să acordăm o mai mare importanţă unor astfel de cercetări atunci când, pe baza vestigiilor arheologice, încercăm să înţelegem şi să explicăm aspecte legate de viaţa socială (societate, stratificare socială) ori chestiuni legate de etnicul comunităţilor umane din perioada medievală timpurie şi nu numai.

Structură şi stratificare socială, elită/elite şi centre de putere sunt teme de cercetare care din păcate au fost şi rămân încă în afara sferei de interes a majorităţii specialiştilor români care se ocupă de perioada medievală timpurie. Transilvania sec. IX–X a beneficiat, totuşi, de contribuţiile ştiinţifice ale arheologului R. Heitel care, în câteva studii, pe baza descoperirilor arheologice a abordat probleme legate de civilizaţia medievală timpurie şi geneza raporturilor de tip feudal[6].

Pentru Transilvania sec. IX–X este de presupus existenţa unei stratificări sociale şi naşterea unor relaţii incipiente de tip feudal. Ele sunt rezultatul apariţiei elitelor şi a potentaţilor locali, care, teoretic şi practic, ar trebui să se diferenţieze social de restul membrilor comunităţii/comunităţilor. Identificarea/evidenţierea elementelor aparţinătoare unei/unor elite sociale este posibilă numai prin analiza comparativă a artefactelor şi a contextelor arheologice.

În prezentul demers ne-am propus să restrângem aria geografică şi să încercăm un studiu de caz. Vom analiza vestigiile arheologice databile în a doua jumătate a sec. IX-prima jumătate a sec. X descoperite pe teritoriul actual al oraşului Alba Iulia (pl. I/1), vestigii identificate în urma diverselor tipuri de

[6] Heitel 1975, 343–351; Heitel 1983, 93–115.

cercetări arheologice: sondaje, sistematice, preventive. Analiza noastră nu vizează și descoperirile arheologice funerare atribuite războinicilor unguri timpurii care, de altfel, au făcut obiectul mai multor studii[7].

II. Motivarea limitelor cronologice

Vestigiile pe care le supunem analizei aparţin unei etape cronologice care are limita inferioară a doua jumătate a sec. IX iar cea superioară prima jumătate a sec. X.

Această etapă cronologică s-a derulat între două momente extrem de importante pentru spaţiul transilvănean: prăbușirea Khaganatului Avar și pătrunderea ungurilor. După cum se cunoaște, Khaganatul Avar s-a destrămat în urma înfrângerilor suferite în luptele cu francii în vest și cu bulgarii în est. Victoria asupra avarilor a permis extinderea controlului bulgarilor asupra sudului Transilvaniei[8]. Desigur că dispariţia Khaganatului Avar a generat un vid de putere în aceste zone, fapt care a permis afirmarea elitelor locale și apariţia unor potentaţi locali[9]. Prin urmare, existenţa unor centre de putere trebuie acceptată, apariţia lor fiind strâns legată de afirmarea elitelor și a potentaţilor locali.

III. De ce vestigiile arheologice de la Alba Iulia?

Rezultatele cercetărilor arheologice derulate până acum pe teritoriul actual al orașului Alba Iulia fac din acest spaţiu cel mai complex obiectiv medieval timpuriu din Transilvania: densă locuire istorică, număr mare de situri arheologice, mare diversitate și varietate de artefacte, stratigrafie complexă, contexte arheologice extrem de interesante[10].

Studierea tuturor contextelor arheologice surprinse aici poate contribui la clarificarea unor aspecte importante ale civilizaţiei medievale timpurii din Transilvania, implicit și a celor privind stratificarea socială, apariţia elitelor și a centrelor de putere. Credem că cele precizate mai sus constituie suficiente motive și, în același timp, răspunsuri la întrebarea de ce vestigiile arheologice de la Alba Iulia?

În acest studiu de caz, aplicând criteriile propuse în anul 2012[11], vom analiza artefactele și contextele arheologice constatate la Alba Iulia ţinând cont de tipul (cimitir, așezare, fortificaţie) și caracteristicile sitului, cu scopul identificării și definirii elitei/elitelor locale.

---

7 Gáll 2001, 121–150.

8 Madgearu 2002–2003, 44, 51, 55; Cosma 2004, 94; Cosma 2004–2005, 195.

9 Madgearu 2001, 186–187; Cosma 2004, 101, 104.

10 Dragotă 2006, 133; Marcu Istrate 2010, 263.

11 Băcueţ-Crișan 2012, 281–290.

IV. Analiza vestigiilor și a contextelor arheologice

Conform criteriilor la care am făcut deja referire, descoperirile arheologice databile în secvența cronologică care ne interesează vor fi analizate având în vedere tipul de sit din care provin (cimitir, așezare, fortificație).

Vestigiile cu caracter funerar

Studierea cimitirelor și a descoperirilor cu caracter funerar a fost și este încă axată pe descrieri ale poziției defunctului, inventarului funerar, rit și ritual funerar, cronologie și atribuire culturală, fără să fie abordate și aspecte legate de structură și stratificare socială. Aspecte privind stratificarea socială pot fi surprinse în cazul unui cimitir (studiu de caz), dar mai ales în urma unor analize comparative a cimitirelor din aceeași etapă cronologice de pe spații geografice largi.

În procesul de analiză a descoperirilor funerare urmărim evidențierea tipurilor mai aparte de morminte și practici funerare, bogația, diversitatea, materialul și raritatea inventarului funerar. Avem în vedere și aspectele legate de caracteristicile gropii mormântului, grija față de defunct, modul de depunere a defunctului și poziția ocupată de acesta în structura internă a cimitirului.

a. Caracteristicile mormântului și modul de depunere a defunctului (înmormântări speciale/complexe)

Majoritatea înhumărilor din această perioadă din Transilvania s-au făcut în morminte simple, prin așezarea defunctului direct în groapă. Cercetările arheologice derulate în diverse cimitire au reliefat și practicarea unor înmormântări mai speciale/complexe: înmormântări în sicrie de lemn, înmormântări în ciste din cărămizi romane refolosite, morminte placate cu cărămizi, bolovani de râu, lespezi din calcar (pl. II).

Aceste forme mai complexe de înmormântare au fost practicate și în unele cimitire de la Alba Iulia (Tabel 1). La Alba Iulia – *Stația de Salvare* – Faza I (sec. IX – începutul sec. X[12]) s-au descoperit morminte cu ciste din cărămizi romane refolosite[13]. În cimitirul de la Alba Iulia – *Izvorul Împăratului* (primele decenii ale sec. X[14]) s-au cercetat morminte placate cu cărămizi fragmentare sau întregi, bolovani de râu și lespezi din calcar. Mormântul de femeie M. 65 era acoperit cu o lespede masivă din piatră prelucrată grosier[15]. Un singur defunct (M. 65) a fost înmormântat într-un sicriu din lemn[16].

[12] Ciugudean 1996, 6; Dragotă, Ciugudean 2002, 11; Ciugudean 2007, 244.
[13] Ciugudean 1996, 6; Ciugudean 2006, 14.
[14] Blăjan 2006, 53.
[15] Blăjan 2006, 53; Blăjan 2007, 56.
[16] Blăjan 2007, 56.

Tabel 1

Cimitir	Morminte cu sicrie din lemn	Morminte cu ciste din cărămizi	Morminte placate cu cărămizi, bolovani de râu, lespezi din calcar
Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I		◆	
Alba Iulia – *Izvorul Împăratului*	◆		◆

b. Bogăţia inventarului funerar

Un alt element important în analiza noastră este legat de bogăţia şi varietatea inventarului funerar: obiecte metalice de podoabă şi de port, vase ceramice, alte categorii de artefacte.

Număr mare de artefacte din metal:

Un mare deziderat rămâne încă publicarea integrală a cimitirului de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare*. Lipsa acestor date împiedică formarea unei imagini clare şi coerente privind bogăţia sau sărăcia comunităţii/comunităţilor înmormântate aici, în cazul de faţă interesându-ne mai ales mormintele din Faza I (sec. IX – începutul sec. X) a cimitirului.

Număr mare de vase ceramice:

Din datele publicate până în prezent despre cimitirul de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I reţinem faptul că majoritatea mormintelor conţineau câte două vase ceramice, nouă morminte aveau numai câte un vas şi doar patru morminte conţineau fiecare câte trei vase ceramice[17].

c. Metalul din care sunt confecţionate artefactele din inventarul funerar

În mormintele de inhumaţie din a doua jumătate a sec. IX – prima jumătate a sec. X din Transilvania s-au descoperit obiecte de podoabă şi de port variate ca tip şi formă. Metalul din care sunt confecţionate este şi el divers (pl. VI), pornind de la bronz care este cel mai comun, urmat de argint şi, în cazuri foarte rare, de aur (Tabel 2)[18].

Artefacte din aur:

Rezultatele publicate până în prezent nu oferă o imagine foarte clară privind descoperirea (sau nu) unor artefacte confecţionate din aur în mormintele de la Alba Iulia aparţinând acestei faze cronologice[19].

[17] Ciugudean 2007, 244.

[18] Băcueţ-Crişan 2012, 284.

[19] M. Blăjan precizează că în cimitirul de la Alba Iulia *Staţia de Salvare,* în campaniile de cercetări din perioada 1980–1981 s-au descoperit şi artefacte din aur (Blăjan 2006, p. 26) fără să specifice dacă acestea au apărut în mormintele din Faza I sau în cele din Faza II.

Artefacte din argint:

Piese de podoabă confecţionate din argint au fost descoperite în unele morminte din cimitirul de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I şi în cel de la Alba Iulia *Izvorul Împăratului*[20].

Tabel 2

Cimitir	Artefacte din aur	Artefacte din argint	Artefacte din bronz
Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I	?	◆	◆
Alba Iulia – *Izvorul Împăratului*		◆	◆
Alba Iulia – *Palatul Episcopal*			◆

d. Raritatea unor tipuri de artefacte metalice

Artefactele descoperite în mormintele de inhumaţie sunt în general piese comune, dar au fost descoperite şi morminte a căror inventar funerar conţineau obiecte rare ca formă şi tip (pl. IV).

Cercei:

La Alba Iulia *Staţia de Salvare* – Faza I, într-un mormânt cu cistă din cărămizi romane refolosite[21] a fost descoperită o pereche de cercei (pl. V/1a–1b) din argint cu placă semilunară şi lănţişoare prevăzute cu pandantive rombice din tablă[22].

Un cercel (pl. V/3) cu placă lunulară din bronz decorat în tehnica filigranului care nu provine dintr-un complex arheologic ci dintr-un nivel stratigrafic a fost descoperit în urma unor cercetări efectuate în zona *Palatului Episcopal*[23].

O altă piesă interesantă (pl. V/2a–2c) a fost descoperită în anul 2007, tot în apropierea *Palatului Episcopal*. Este vorba despre un pandantiv rombic din bronz (decorat cu mici impresiuni circulare) prins cu un lănţişor, piesă care provine probabil de la un cercel cu placă semilunară şi lănţişoare cu pandantive[24].

Cruci pectorale şi pandantive decorate cu motive cruciforme (pl. VII):

Din cimitirul de la Alba Iulia – *Izvorul Împăratului* provin cinci cruci pectorale (3 cruci duble de tip relicvar (pl. V/2a–2b) din bronz, 1 cruciuliţă simplă din bronz, 1 cruciuliţă simplă din plumb) decoperite în inventarul a

[20] Ciugudean 2006, 14; Blăjan 2006, 53.

[21] Dragotă 2006, 65–66.

[22] Ciugudean 2006, 14, 117/34.

[23] Marcu Istrate 2008, 82, fig. 27. Probabil că piesa provine din inventarul unui mormânt distrus din vechime.

[24] Marcu Istrate 2009, 31/nr. catalog 54, 245/54.

cinci morminte – M. 10, M. 24, M. 30, M. 81, M. 89[25]. La Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I au fost descoperite pandantive din plumb (pl. VIII/1) decorate cu motive cruciforme[26].

Pandantive:

În cimitirul de la Alba Iulia *Staţia de Salvare* – Faza I, unul dintre morminte a avut ca inventar un şirag de mărgele (din agat şi ceramică) cu un pandantiv din argint decorat cu figuri geometrice realizate din granule sudate[27].

e. Raritatea unor forme ceramice depuse în morminte

O parte din mormintele studiate conţineau ca inventar funerar forme ceramice mai rar întâlnite în mediul transilvănean (pl. IX).

La Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I în unele morminte erau depuse străchini (pl. X/3) şi căni/pahare (pl. X/4–5)[28]. În acelaşi cimitir, printre ulcioarele/vasele amforoidale prevăzute cu una sau două torţi sunt şi exemplare cu caracteristici formale deosebite (pl. X/1–2)[29].

f. Arme

Inventarele funerare ale unor morminte conţineau şi cuţite din fier (Tabel 3) depuse lângă corpul defunctului (pl. XI). Astfel de artefacte cu dimensiuni şi forme diverse au fost descoperite în cimitirele de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I[30] şi Alba Iulia – *Izvorul Împăratului*[31].

Tabel 3

Sit arheologic	Morminte cu arme (cuţite)	Morminte fără arme
Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I	◆	◆
Alba Iulia – *Izvorul Împăratului*	◆	◆

Vestigiile din aşezări nefortificate:

În cazul aşezărilor, elementele care ar putea fi luate în calcul ar fi construcţiile cu planimetrie, dimensiune şi structură deosebită (dimensiuni mari, cu mai multe camere) sau construcţiile cu invenar arheologic bogat şi diversificat sau cu tipuri şi forme rare de artefacte.

[25] Blăjan 2007, 56; Moga 2007, fig. 23; Blăjan 2010, 274–275.
[26] Ciugudean 2006, 14, 29, 108/28.
[27] Ciugudean 2006, 31, 109/60.
[28] Ciugudean 1996, 7; Ciugudean 2006, 114/5; Ciugudean 2007, pl. VI/1, VII/1, 6.
[29] Ciugudean 2007, pl. V/2, VI/5.
[30] Ciugudean 2006, 117/26, 64.
[31] Blăjan 2010, 273.

La Alba Iulia, studierea cimitirelor a cunoscut un real progres[32] (chiar dacă cel de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* este nepublicat!), în schimb, cercetarea aşezărilor medievale timpurii nu a beneficiat încă de o abordare serioasă. Sărăcia datelor de care dispunem despre urmele de locuire identificate cu diverse ocazii în mai multe puncte de pe teritoriul actual al oraşului Alba Iulia ne împiedică să analizăm sub acest aspect – al elitelor – tipurile de construcţii şi inventarele arheologice descoperite în acestea.

Vestigiile din aşezări fortificate:

Fortificaţiile de pământ şi lemn au fost un produs clar al stratificării sociale, un apanaj al elitelor conducătoare, ele reprezentând "centrele de comandă" al potentaţilor locali. Cea mai importantă problemă pe care o pun aceste aşezări fortificate este cea a cronologiei. În literatura de specialitate au existat şi există încă multe discuţii legate de începuturile/apariţia fortificaţiilor medievale timpurii din Transilvania.

Despre fortificaţia din sec. X de la Alba Iulia şi caracteristicile sale, dispunem de date extrem de puţine şi de multe ori confuze, realitate subliniată şi de către cei care studiază această categorie de obiective arheologice[33]

Din puţinele date publicate reţinem faptul că o parte din suprafaţa castrului roman în care a staţionat Legiunea XIII Gemina a fost ocupată de o astfel de fortificaţie care avea ca elemente defensive o parte din zidurile antice şi probabil şi şanţurile castrului. Se pare că incinta medievală timpurie a fost separată de restul suprafeţei castrului printr-un val de pământ[34] despre care nu ştim foarte multe.

Acelaşi volum de informaţii şi în cazul aşezării[35] dezvoltată între zidurile castrului roman, în incinta fortificaţiei medievale timpurii. Despre această aşezare s-a afirmat că ar fi avut un caracter protourban şi că ar aparţine sec. IX–X[36] ori sec. IX – începutul sec. X (posibil începând cu a doua jumătate a sec. IX)[37].

---

[32] Remarcăm aici contribuţiile domnului dr. A. Dragotă, rezultatele cercetărilor proprii sau mai vechi fiind publicate în mai multe studii şi volume monografice (ex. Dragotă 2006; Dragotă *et al.* 2009). De asemenea, trebuie să menţionăm aici contribuţia domnului dr. H. Ciugudean care, în calitate de membru în colectivul de cercetare din anii 1981–1985, a publicat cele mai multe date despre rezultatele săpăturilor din cimitirul de la Alba Iulia *Staţia de Salvare* (campaniile 1981–1985).

[33] Rusu 1994, 333, 339; Rusu 2005, 500; Ţiplic 2007, 120–121.

[34] Heitel 1983, 105; Rusu 1994, 333.

[35] Interesante sunt situaţiile constatate arheologic în cazul unor locuinţe aparţinând aşezării medievale timpurii din incinta castrului roman. Pe podelele din lut bătătorit ale unor locuinţe au fost plasate cărămizi sau ţigle romane, într-un caz acestea erau aşezate şi pe treptele de acces în locuinţă (Heitel 1983, 104). Aceste amenajări mai speciale ar putea constitui un posibil indicator cu privire la statutul unor membri din comunitatea respectivă.

[36] Heitel 1983a, 446; Ciugudean 1996, 3.

[37] Heitel 1983a, 446.

Construcţii cu caracter religios:

Într-o comunitate umană care se află în proces de stratificare socială ocazie cu care are loc și desprinderea/evidenţierea elitei/elitelor conducătoare, existenţa unor locuri special amenajate ori a unor construcţii în care se derulau activităţi cu caracter religios/cultic nu trebuie pusă la îndoială. Momentul cronologic analizat (a doua jumătate a sec. IX – prima jumătate a sec. X), aflat sub semnul creștinismului, ar trebui să fie marcat de prezenţa unor construcţii legate de acesta.

În cadrul analizei noastre privind identificarea elitelor prin analiza vestigiilor și a contextelor arheologice, un rol extrem de important l-ar fi avut rotonda identificată prin săpături arheologice de către R. Heitel[38], dacă problemele legate de cronologia construirii și funcţionării acestui important monument eclesiastic[39] ar fi fost clarificate! Pentru momentul construirii rotondei R. Heitel a propus următoarele ipoteze cronologice: a doua jumătate a sec. IX ori la sfârșitul sec. IX[40]. În mediul ştiinţific, ipotezele privind cronologia rotondei au generat serioase discuţii urmate de avansarea altor propuneri, una dintre acestea având în vedere secvenţa cronologică reprezentată de prima jumătate a sec. X[41].

V. Care sunt lipsurile strategiei de cercetare arheologică a evului mediu timpuriu la Alba Iulia?

Importanţa complexului obiectiv arheologic de la Alba Iulia în studierea civilizaţiei medievale timpurii din Transilvania a fost evidenţiată deseori în literatura arheologică românească și nu numai. Însă, tocmai această valoare ştiinţifică deosebită a vestigiilor și contextelor arheologice identificate aici ne obligă să atragem atenţia (la fel cum au făcut-o și alţi colegi cu diverse ocazii[42]) asupra unor lipsuri/neajunsuri pe care le suferă cercetarea evului mediu timpuriu la Alba Iulia.

Prin urmare, pe bună dreptate trebuie să ne întrebăm care sunt lipsurile strategiei de cercetare arheologică a evului mediu timpuriu la Alba Iulia și ce problematici ar trebui abordate pentru ca lumea ştiinţifică să beneficieze de o imagine de ansamblu coerentă și clară asupra realităţilor arheologice surprinse

[38] Heitel 1983a, 446; Heitel 1983, 102.

[39] Pentru problematica elitei/elitelor și a centrului de putere de la Alba Iulia, extrem de importantă este bisericuţa cercetată în anul 2011. Bisericuţa a fost datată preliminar în jurul anului 1000 și a fost legată ipotetic de misiunea episcopului Hierotheus de la mijlocul sec. X (Marcu Istrate 2013, 22).

[40] Heitel 1983, 102.

[41] Ţiplic 2007, 74.

[42] Curta 2002, 276; Dragotă 2006, 133; Marcu Istrate 2010, 263.

acolo. Urmărind evoluţia cercetărilor privind perioada medievală timpurie la Alba Iulia și raportându-se la stadiul atins de acestea, am sesizat următoarele:

- cimitire extrem de importante, chiar cheie în înţelegerea anumitor fenomene și transformări ale societăţii medievale timpurii din Transilvania sunt încă total sau parţial nepublicate.
- cercetarea evului mediu timpuriu s-a orientat în principal pe cimitire și mai puţin (aproape deloc) spre aşezări.
- există puţine date referitoare la caracteristicile elementelor componente ale fortificaţiei medievale timpurii din castrul roman.
- există puţine date referitoare la aşezarea dezvoltată în incinta fortificată medievală timpurie din castrul roman.
- este necesară o strategie de cercetare coerentă care să vizeze în paralel și comparativ cele două laturi definitorii ale habitatului uman: viaţa și moartea, aşezarea și cimitirul.
- chiar dacă sunt puţine datele oferite de cercetările din aşezări, coroborarea lor cu cele din cimitire ar contribui la creionarea unei imagini, incipientă în acest moment, dar care poate fi îmbogăţită pe parcurs, privind locul, întinderea și succesiunea cronologică a aşezărilor.
- cronologia rotondei de la Alba Iulia a rămas încă insuficient explicată.
- deși aparţine unui orizont cronologic ulterior celui de care ne ocupăm acum (post mijlocul sec. X), în contextul discuţiilor referitoare la elite și centre de putere din Transilvania în jurul anului 1000, extrem de interesantă este bisericuţa excavată în anul 2011, rezultatele cercetărilor fiind aşteptate cu mare interes de lumea ştiinţifică.

VI. În loc de concluzii: elite locale la Alba Iulia, centru de putere din Transilvania în a doua jumătate a sec. IX – prima jumătate a sec. X

După cum am mai precizat, aspecte legate de stratificarea socială, elită/elite și centre de putere au fost extrem de puţin abordate de arheologia românească. În prezentul demers, pe baza criteriilor propuse[43], am încercat identificarea acestor elite la Alba Iulia, prin analizarea vestigiilor, a contextelor arheologice și a datelor ştiinţifice acumulate până în prezent. Desigur, criteriile propuse nu sunt definitive și inatacabile, ele pot fi îmbunătăţite, completate și adaptate situaţiilor arheologice viitoare.

Acest set de criterii a fost gândit ca un instrument de lucru dezvoltabil în timp, care poate sta la baza unei ample cercetări privind elitele medievale timpurii din Transilvania. Setul de criterii nu rezolvă problematica apariţiei și evoluţiei elitelor medievale timpurii din Transilvania, scopul lui fiind cel de

[43] Băcueţ-Crişan 2012, 281–290.

stabilire/creionare a unor elemente/caracteristici prin care acestea pot fi identificate, evidenţiate şi definite.

Din păcate, realizarea prezentului demers s-a lovit de o serie de dificultăţi: lipsa unor descrieri corecte şi amănunţite a inventarului funerar, a caracteristicilor mormîntului/mormintelor, numărul artefactelor, metalul din care sunt confectionate, lipsa unei documentaţii grafice complete (desene, planuri, fotografii). Este trist faptul că au fost publicate doar parţial rezultate ale cercetărilor din cimitire extrem de importante pentru arheologia evului mediu timpuriu din Transilvania (cazul cimitirelor de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* şi Alba Iulia – *Izvorul Împăratului*).

Descoperirile arheologice au evidenţiat existenţa unor situaţii mai aparte în cadrul siturilor. Urmărind inventarele arheologice (mai ales pe cele funerare) am putut identifica cazuri care se deosebesc vizibil de restul descoperirilor prin materialul din care sunt confecţionate artefactele, prin bogăţie, raritate ca formă şi tip. În cadrul practicilor de înhumare există şi cazuri speciale (morminte cu sicrie, morminte cu cistă din cărămizi sau piatră) care prin modul de protejare a corpului defunctului după moarte arată grijă şi respect faţă de individ, fapt datorat poate şi importanţei pe care aceştia şi/sau familiile lor au avut-o în cadrul comunităţii/comunităţilor respective.

De altfel, şi în alte medii culturale, mormintele cu cistă din cărămizi, ţigle sau pietre precum şi cele cu sicrie de lemn cu scoabe din fier sunt considerate exemple de distincţie socială, caracteristice unei/unor elite[44]. În mediul slav vestic unele categorii ceramice cu forme rare (de ex., ulcioarele/vasele amforoidale) sunt considerate obiecte de import destinate unor persoane ce aveau o poziţie socială şi economică importantă în cadrul comunităţii[45].

Publicarea documentaţiei grafice de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* va permite cunoaşterea locului ocupat de aceste morminte deosebite – cu cistă din cărămizi- în structura internă a cimitirului. Aceeaşi situaţie şi în cazul mormintelor placate cu cărămizi fragmentare sau întregi, bolovani de râu şi lespezi din calcar sau a celui cu sicriu din lemn descoperite în cimitirul de la Alba Iulia – *Izvorul Împăratului.*

Pentru momentul cronologic de care ne ocupăm, la Alba Iulia s-au constatat şi alte forme speciale de înhumare: înmormântări în poziţie chircită[46]. Astfel de înmormântări au fost evidenţiate în cimitirele de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I şi Alba Iulia – *Izvorul Împăratului.* În cimitirul de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I au fost descoperite câteva morminte în care defuncţii au fost

[44] Gáll, Gergely, Gál 2010, 46; Ruttkay 2005, pl. 20, 22–23.
[45] Pankiewicz 2005, 378.
[46] Băcueţ-Crişan 2011, 162.

depuşi în groapă culcaţi pe-o parte în poziţie chircită fără inventar funerar[47] iar în cimitirul de la Alba Iulia–*Izvorul Împăratului* au fost descoperite trei morminte de inhumaţi în poziţie chircită: M. 67, M. 69 şi M. 124[48].

Nepublicarea tuturor rezultatelor cercetărilor şi, mai ales, a planurilor generale ale săpăturilor (cimitirelor) face ca şi în cazul mormintelor chircite să nu cunoaştem unde şi cum erau acestea dispuse în structura internă a cimitirelor de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I şi Alba – Iulia *Izvorul Împăratului*[49].

Informaţiile acumulate până acum arată faptul că în Transilvania momentului cronologic de care ne ocupăm, înhumarea în poziţie chircită s-a făcut fără inventar funerar. Factorii care au determinat inhumarea în poziţie chircită nu au fost pe deplin lămuriţi, unele abordări au avut în vedere un anumit statut social al defuncţilor, altele s-au referit la etnicul cestora, nefiind exclusă posibilitatea ca şi alte cauze să fi stat la baza acest tip special de inhumare[50].

Desigur, la Alba Iulia mai sunt multe aspecte de clarificat, pentru noi, în contexul discuţiei referitoare la elitele sociale, importante ar fi cele referitoare la aşezarea fortificată din sec. IX–X şi la rotonda cu absidă semicirculară.

De asemenea, este necesară o reanalizare exigentă a contextelor arheologice în paralel cu studierea la modul serios a tuturor categoriilor de artefacte descoperite în acest extrem de important obiectiv arheologic (Alba Iulia). Rezultatele cercetărilor derulate până acum ne obligă să acceptăm fără rezerve faptul că la Alba Iulia au fost descoperite artefacte, situaţii şi contexte arheologice speciale care indică o formă de stratificare socială şi prezenţa elitei/elitelor locale în a doua jumătate a sec. IX – prima jumătate a sec. X.

Fortificaţia medievală timpurie, ce ocupa o parte din suprafaţa castrului Legiunii XIII Gemina, trebuie să fi avut un rol esenţial în supravegherea văii Mureşului, importantă cale de acces în şi dinspre Transilvania. Poziţia strategică este incontestabilă, apariţia unei astfel de fortificaţii aici trebuie explicată în primul rând prin existenţa unei elite locale şi a unui potentat local care controla zona.

Pe parcursul analizei, publicate în anul 2012, privind elitele şi centrele de putere din Transilvania în a doua jumătate a sec. IX – prima jumătate a sec. X am evidenţiat siturile care conţin elemente ce corespund criteriilor enunţate atunci şi am constatat că există un grup din care face parte şi Alba Iulia (pl. XII), grup care ocupă o zonă distinctă pe cursul mijlociu al Mureşului[51]. Dacă

[47] Dragotă, Ciugudean 2002, 11; Ciugudean 2006, 14, fig. 5/1; Ciugudean 2007, pl. II/3.

[48] Blăjan 2007, 56.

[49] Băcueţ-Crişan 2011, 165.

[50] Băcueţ-Crişan 2011, 165.

[51] Băcueţ-Crişan 2012, 295, fig. 19. Ne referim aici la siturile de la Blandiana – *La brod* / Blandiana A, Alba Iulia *Staţia de Salvare* – Faza I, Alba Iulia *Izvorul Împăratului*, Ghirbom – *Gruiul fierului*, Ciumbrud – *Podireu* şi Orăştie – *Dealul Pemilor X8*.

elementele evidenţiate mai sus au aparţinut unei/unor elite, atunci concentrarea lor într-un spaţiu geografic relativ restrâns sugerează/creionează existenţa unei puteri zonale. Varietatea, diversitatea şi numărul mare de descoperiri arheologice medievale timpurii făcute la Alba Iulia ne determină să presupunem că aici a fost centrul/nucleul, astfel că nu excludem varianta acelui voievodat al Bălgradului a cărui existenţă a fost susţinută de mai multă vreme în literatura de specialitate[52].

Nu putem afirma cu certitudine că toate aceste descoperiri evidenţiate au aparţinut enei/unor elite. Putem interpreta bogaţia unora dintre mormintele descoperite ca expresie/manifestare a unei forme de stratificare socială, ceea ce nu înseamnă neapărat şi apartenenţa decedatului la grupul lider/conducător al comunităţii respective. Aceste artefacte, alături de celelalte categorii de piese şi de situaţii arheologice prezentate mai sus, sunt importante, în primul rând, pentru faptul că indică existenţa unei forme de diferenţiere/departajare în cadrul comunităţii/comunităţilor, iar, în al doilea rând, pentru că sugerează posibilitatea ca dintre aceste elemente deosebite unele să fi făcut parte din elita/elitele conducătoare.

Desigur, ar fi interesant de stabilit dacă elitele de la Alba Iulia exercitau un control politic şi asupra zonelor învecinate în a doua jumătate a sec. IX – prima jumătate a sec. X. Chiar dacă este dificil de realizat în stadiul actual al cercetărilor, această posibilitate nu trebuie exclusă.

Identificarea etnicului care se "ascunde" în spatele artefactelor medievale timpurii, a comunităţii/comunităţilor care au vehiculat aceste artefacte este o chestiune pe cât de interesantă şi de fascinată, pe atât de greu de clarificat. În procesul de analiză a acestui aspect, la fel ca şi în societatea contemporană, ar trebui să avem în vedere mai multe aspecte:

- posibil ca etnicul persoanei/producătorului care a creat un anumit artefact (pentru vânzare/schimb) să nu fie identic cu cel al persoanei/beneficiarului care foloseşte (prin cumpărare/schimb) artefactul.
- un artefact este produs fie la comanda specială a unui individ sau a unei comunităţi (ţinând cont de tradiţia, gustul individului/comunităţii), fie, pur şi simplu, pentru că acesta este obiectul preferat în epocă (este în ton cu moda vremii), devenind astfel caracteristic epocii.
- apariţia unui alt individ care intermediază schimbul/comercializarea produselor între producător şi beneficiar, intermediarul putând fi diferit etnic şi de producător şi de beneficiar.

În literatura de specialitate s-a discutat mult despre descoperirile din cimitirul de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I, coroborate cu cele din cimitirele de la Ciumbrud – *Podireu*, Orăştie – *Dealul Pemilor X8*, Ghirbom

[52] Horedt 1954, 504; Dragotă 2006, 44; Dragotă 2010, 285; Băcueţ-Crişan 2012, 295.

– *Gruiul Fierului* și Blandiana *La brod* (Blandiana A). Discuţiile din lumea ştiinţifică românească, și nu numai, referitoare la cronologia și etnicul vestigiilor mai sus amintite au generat și atribuiri etnico-culturale. Pentru a nu mai relua întreaga argumentaţie am selectat principalele ipotezele de lucru emise:

- cimitirul de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I, în conexiune cu descoperirile de la Blandiana – *La brod* (Blandiana A), sunt manifestări ale dominaţiei bulgare în zonă, centrul de putere fiind la Alba Iulia în fortificaţia din incinta castrului roman[53].
- alte opinii leagă acest cimitir de mediul cultural moravian, în conexiune cu descoperirile din cimitirele de la Ciumbrud – *Podireu* și Orăștie – *Dealul Pemilor X8*[54].
- pe de altă parte, există și opinii care subliniază puternica influenţă exercitată de mediul bizantin[55].
- populaţie slavo-română aflată sub control bulgar[56].

O posibilă explicaţie pentru diversitatea practicilor și ritualurilor funerare identificate în cimitirele din a doua jumătate a sec. IX – prima jumătate a sec. X de la Alba Iulia ar putea fi aceea că, mai multe *gentes* își înmormântează în acest spaţiu membrii (fie cei din elită, fie cei de rând), cel mai elocvent exemplu fiind cimitirul de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I. În acest moment este dificil să stabilim cu certitudine caracterul etnic al vestigiilor, dar putem accepta ipoteza prezenţei mai multor *gentes* și a elitelor lor:

- o componentă romanică, în condiţiile în care ne aflăm într-un areal intens locuit și după retragerea romană (argumentat foarte bine arheologic), aceste elemente de continuitate a locuirii fiind clar evidenţiate în incinta fostului castru roman (spaţiu fortificat din epoca romană, care datorită caracterului defensiv a putut fi utilizat ca excelent loc de refugiu atât în perioada migraţiilor, cât și în cea medievală timpurie).
- o componentă slavă locală, având în vedere realităţile istorice ale Transilvaniei după pătrunderea slavilor.
- o componentă slavă sudică/bulgară, având în vedere realităţile istorice zonale legate de controlul exercitat de bulgari.
- descoperirile arheologice de la Alba Iulia nu conţin elemente care să poată fi atribuite unei elite militare avare post Khaganat.
- descoperirile arheologice de la Alba Iulia databile în etapa cronologică de care ne ocupăm nu conţin elemente care să indice o elită militară carolingiană stabilită aici după conflictul cu avarii.

[53] Madgearu 2002–2003, 55.
[54] Rusu 1971, 724; Pinter, Boroffka 1999, 328–329.
[55] Dragotă 2006, 44.
[56] Madgearu 2002–2003, 55.

Probabil că în mediul ştiinţific vor exista opinii critice la adresa celor exprimate mai sus, acestora le reamintim faptul că ne-am raportat la cercetările privind sociologia elitelor, cercetări care au identificat anumite elemente definitorii extrem de interesante. Dacă se va face abstracţie de aceste rezultate, cercetarea şi interpretarea/înţelegerea proceselor de structurare a societăţii medievale timpurii nu va obţine rezultate pertinente.

Până la urmă, în cazul cimitirului de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I, trebuie să recunoaştem faptul că acesta conţine un melanj de elemente de tip Blandiana A cu elemente de tip Ciumbrud şi elemente clasice bizantine, fiind rezultatul unei întrepătrunderi culturale care a avut loc la Alba Iulia şi nu numai. În literatura românească, caracterul aparte al descoperirilor aflate în discuţie a mai fost subliniat şi cu alte ocazii, propunându-se denumirea de "orizont cultural Alba Iulia"[57], denumire cu care suntem de acord deoarece defineşte foarte bine vestigiile şi contextele arheologice analizate.

Tot legat de etnic şi etnicitate, în literatura de specialitate din România există şi opinii critice (în diverse ocazii)[58] la adresa interpretărilor/atribuirilor etnice a artefactelor şi contextelor arheologice medievale timpurii. Desigur, în lipsa unor rezultate şi date concludente, consideraţiile referitoare la etnic şi etnicitate trebuie emise cu prudenţă, acest fapt neângrădind însă libertatea de a avansa ipoteze de lucru. Etnicul comunităţii/comunităţilor este unul din aspectele societăţii medievale timpurii din Transilvania pe care trebuie să le cercetăm, pe de altă parte, însă, stabilirea etnicităţii nu trebuie să devină unicul scop al cercetării în detrimentul celorlalte aspecte.

Suntem conştienţi de faptul că toate afirmaţiile făcute cu această ocazie nu sunt inatacabile şi, de asemenea, nu sunt definitive. Pornind de la criteriile enunţate[59], de la general la particular, în rândurile de faţă ne-am propus un studiu de caz aplicând aceste criterii la realităţile arheologice de la Alba Iulia. Criteriile de identificare şi creionare a elitei/elitelor – prezentate mai sus – constituie doar o propunere care poate fi cu siguranţă îmbunătăţită. Concluziile preliminare formulate cu acest prilej au la bază descoperirile arheologice din stadiul actual al cercetărilor, prezentul demers constituind o etapă a cercetării acestui subiect, cercetare care cu siguranţă trebuie extinsă şi aprofundată.

---

[57] Dragotă 2006, 134–135; Dragotă *et al.* 2009, 120.

[58] Una dintre acestea este cea a lui Erwin Gáll care recent s-a exprimat că atribuirea etnică este "o problemă desuetă" (Gáll 2013, p. 178). Acestă afirmaţie ar fi de acceptat în situaţia în care ne-am ocupa numai de istoria obiectelor/artefactelor, făcând abstracţie de comunitatea/comunităţile umane care le-au creat. Ca istorici nu putem să ne limităm doar la o descriere corectă a artefactului sau a contextului arheologic, ci trebuie să trecem dincololo de ele, să aflăm utilitatea obiectului, scopul depunerii sale într-un mormânt, motivaţia ritualului funerar, ritual care, uneori, poate fi caracteristic numai unui anumit etnic.

[59] Băcueţ-Crişan 2012, 281–290.

BIBLIOGRAFIE

Băcueț-Crișan 2011,
D. Băcueț-Crișan, *Forme speciale de inhumare în Transilvania secolelor IX–XI*, în *Apulum*, XLVIII, 2011, 161–171.

Băcueț-Crișan 2012,
D. Băcueț-Crișan, *Contributions to the study of elites and power centers in Transylvania during the second half of the 9th – first half of the 10th centuries. Proposal of identification criteria based on archeological discoveries*, în *EphNap*, XXII, 2012, 279–299.

Blăjan 2006,
M. Blăjan, *Alba Iulia – Izvorul Împăratului*, în H. Ciugudean, Z. K. Pinter, G. T. Rustoiu (ed.), *Habitat-Religie-Etnicitate: descoperiri arheologice din secolele IX–XI în Transilvania. Catalog de expoziție*, Alba Iulia, 2006, 53–56.

Blăjan 2007,
M. Blăjan, *Alba Iulia – Izvorul Împăratului*, în *CCA. Campania 2006*, 2007, 54–57.

Blăjan 2010,
M. Blăjan, *Descoperiri paleocreștine în bazinul mijlociu al Mureșului (secolele II–X)*, în I. A. Pop, J. Nicolae, O. Panaite (ed.), *Sfântul Ierotei Episcop de Alba Iulia*, Alba Iulia, 2010, 272–278.

Ciugudean 1996,
H. Ciugudean, *Anul 1000 la Alba Iulia-între istorie și arheologie. Catalog de expoziție*, Alba Iulia, 1996.

Ciugudean 2006,
H. Ciugudean, *Necropola de la Alba Iulia – Stația de Salvare*, în H. Ciugudean, Z. K. Pinter, G. T. Rustoiu ed., *Habitat-Religie-Etnicitate: descoperiri arheologice din secolele IX–XI în Transilvania. Catalog de expoziție*, Alba Iulia, 2006, 12–25.

Ciugudean 2007,
H. Ciugudean, *Pottery offerings in the early Middle Age cemetery of Alba Iulia – Stația de Salvare*, în C. Cosma ed., *Funerary offerings and votive depositions in Europe's 1st millenium A. D. Cultural artefacts and local identities*, Cluj-Napoca, 2007, 243–262.

Ciugudean, Dragotă 2002,
H. Ciugudean, A. Dragotă, *Civilizația medievală timpurie din Transilvania: rit și ritual funerar în secolele IX–XI. Catalog de expoziție*, Alba Iulia, 2002.

Ciugudean, Pinter, Rustoiu 2006,
H. Ciugudean, Z. K. Pinter, G. T. Rustoiu ed., *Habitat – Religie – Etnicitate: descoperiri arheologice din secolele IX–XI în Transilvania. Catalog de expoziție*, Alba Iulia, 2006.

Coenen-Huther 2007,
J. Coenen-Huther, *Sociologia elitelor*, Iași, 2007.

Cosma 2004,
C. Cosma, *Centru politic și periferie. Statutul politic al vestului și nord-vestului României*

în secolele IX–X d.H., în C. Gaiu, H. Bodale ed., *Centru și periferie. Lucrările colocviului național, Bistrița 23–25 aprilie 2004*, Cluj-Napoca, 2004, 94–111.

Cosma 2004–2005,
C. Cosma, *Pinteni medievali timpurii descoperiți pe teritoriul Transilvaniei (seolele VII–X)*, în *EphNap,* XIV–XV, 2004–2005, 177–210.

Curta 2002,
Fl. Curta, *Transilvania în jurul anului 1000*, în *EphNap,* XII, 2002, 267–288.

Dragotă 2006,
A. Dragotă, *Aspecte de multiculturalitate spirituală. Rit și ritual funerar în Transilvania și în Europa Centrală și de Sud-Est (sec. IX–XI)*, Alba Iulia, 2006.

Dragotă *et al.* 2009,
A. Dragotă *et al.*, *Necropola medievală timpurie de la Alba Iulia-Str. Brândușei. Cercetările arheologice din anii 1997–2008*, Alba Iulia, 2009.

Dragotă 2010,
A. Dragotă, *Bălgradul în jurul anului 1000. Repere istorice și arheologice: aspecte funerare în secolele X–XI*, în I. A. Pop, J. Nicolae, O. Panaite ed., *Sfântul Ierotei Episcop de Alba Iulia*, Alba Iulia, 2010, 279–295.

Dragotă, Ciugudean 2002,
A. Dragotă, H. Ciugudean, *Civilizația medievală timpurie din Transilvania: rit și ritual funerar în secolele IX–XI. Catalog de expoziție*, Alba Iulia, 2002.

Gáll 2001,
E. Gáll, *Tipologia mormintelor de secol X cu însemne de rang din bazinul carpatic*, în *BCȘS*, 7, 2001, 121–150.

Gáll, Gergely, Gál 2010,
E. Gáll, B. Gergely, Sz. Gál, *La răscruce de drumuri. Date arheologice privind teritoriul orașului Cluj-Napoca în secolele X–XIII*, Cluj-Napoca, 2010.

Gáll 2013,
E. Gáll, *Dăbâca: necropola din jurul bisericii din Grădina lui A. Tămaș. Câteva idei privind evoluția habitatului de la Dăbâca*, în *AnB* (S.N.), Arheologie–Istorie, XXI, 2013, 159–210.

Heitel 1975,
R. Heitel, *Contribuții la problema genezei raporturilor feudale în Transilvania în lumina cercetărilor arheologice de la Alba Iulia*, în *MN*, II, 1975, 343–351.

Heitel 1983,
R. Heitel, *Unele considerații privind civilizația din Bazinul Carpatic în cursul celei de-a doua jumătăți a secolului al IX-lea în lumina izvoarelor arheologice*, în *SCIV(A)*, 2, 1983, 93–115.

Heitel 1983a,
R. Heitel, *Săpăturile arheologice din așezarea de la Alba Iulia*, în *MCA. A XV-a Sesiune anuală de rapoarte. Brașov 1981*, București, 1983, 446–448.

Horedt 1954,
K. Horedt, *Voievodatul de la Bălgrad-Alba Iulia*, în *SCIV(A)*, 5, 3–4, 1954, 487–512.

Madgearu 2001,
Al. Madgearu, *Românii în opera Notarului Anonim*, Cluj-Napoca, 2001.

Madgearu 2002–2003,
Al. Madgearu, *Transylvania and the bulgarian expansion in the 9th and 10th centuries*, în *ActaMN*, 39–40, II, 2002–2003, 41–62.

Marcu Istrate 2008,
D. Marcu Istrate, *Catedrala romano-catolică "Sfântul Mihail" și Palatul Episcopal din Alba Iulia. Cercetări arheologice (2000–2002)*, Alba Iulia, 2008.

Marcu Istrate 2009,
D. Marcu Istrate, *Catedrala romano-catolică și Palatul Episcopal din Alba Iulia. Arheologie și istorie. Catalog de expoziție*, Alba Iulia, 2009.

Marcu Istrate 2010,
D. Marcu Istrate, *Cetatea Alba Iulia. Scurt istoric și stadiul cercetărilor*, în I. A. Pop, J. Nicolae, O. Panaite ed., *Sfântul Ierotei Episcop de Alba Iulia*, Alba Iulia, 2010, 239–271.

Marcu Istrate 2013,
D. Marcu Istrate, *Biserica de secol X de la Alba Iulia: un reper patrimonial excepțional. Considerații preliminare*, în A. Cristea, J. Nicolae, D. Floroian ed., *Rolul patrimoniului în contextul crizei valorilor*, Alba Iulia, 2013, 21–28.

Moga 2007,
V. Moga, *Creștinismul la Apulum și în teritoriul său (secolele III–X)*, Alba Iulia, 2007.

Pankiewicz 2005,
A. Pankiewicz, *Die Tonflaschen vom Fundplatz in Gilów bei Niemcza*, în P. Kouřil (Hrsg.), *Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas*, Brno, 2005, 375–379.

Pinter, Boroffka 1999,
Z. K. Pinter, N. G. O. Boroffka, *Neue mittelalterliche Gräber der Ciumbrudgruppe aus Broos/Orăștie, Fundstell Böhmerberg/Dealul Pemilor X8*, în N. Boroffka, T. Soroceanu ed., *Transsilvanica. Archäologische ntersuchungen ur älteren geschichte des südöstlichen mitteleuropa. Gedenkschrift fur Kurt Horedt*, Rahden, 1999, 313–330.

Rusu 1971,
M. Rusu, *Note asupra relațiilor culturale dintre slavi și populația romanică din Transilvania (sec. VI–X)*, în *Apulum*, IX, 1971, 713–730.

Rusu 1994,
A. A. Rusu, *Cetatea Alba Iulia în secolele XI–XV. Cercetări vechi și noi*, în *EphNap*, IV, 1994, 331–351.

Rusu 2005,
A. A. Rusu, *Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII–XIV)*, Cluj-Napoca, 2005.

Ruttkay 2005,
Al. T. Ruttkay, *Frühmittelalterliche gesellschaftliche Eliten im Gebiet der Slowakei und ihre Sitze*, în P. Kouřil ed., *Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas*, Brno, 2005, 225–254.

Ţiplic 2007,
M. Ţiplic, *Istoria fortificaţiilor medievale timpurii din Transilvania (927/934–1257) între mit, naţionalism şi arheologie*, Iaşi, 2007.

Zăpârţan 1979,
L. Zăpârţan, *Contribuţii la critica teoriilor elitare*, Cluj-Napoca, 1979.

ELITES AND CENTERS OF POWER IN TRANSYLVANIA IN THE SECOND HALF OF THE 9TH CENTURY – THE FIRST ONE OF THE 10TH CENTURY
AN ANALYSIS OF THE ARCHAEOLOGICAL VESTIGES FROM THE TOWN OF ALBA JULIA TERRITORY

Abstract

I have tackled the question of the elites and centers of power in Transylvania in the second half of the 9th century – the first one of the 10th century, in 2012 too, the moment I have proposed a series of criteria that may underlie the working methodology. The elites setting up (especially those ones of the early Middle Ages) is a question that must be investigated not only from a historical point of view but also from a sociological one as sociology has specific researching and interpreting methods which can offer a series of explanations and answers to questions that archeology cannot survey to.

Social structure and stratification, elite/ elites and centers of power are unfortunately researching subjects still out of the majority of the Romanian specialists' interest even they are dealing with the early Medieval Ages. The so far results of the archaeological researches within the town of Alba Julia territory turn it into the most complex early medieval objective in Transylvania: a dense historic settlement, a great number of archaeological sites, and a large variety of artifacts, as well as a complex stratigraphy and extremely interesting archaeological contexts.

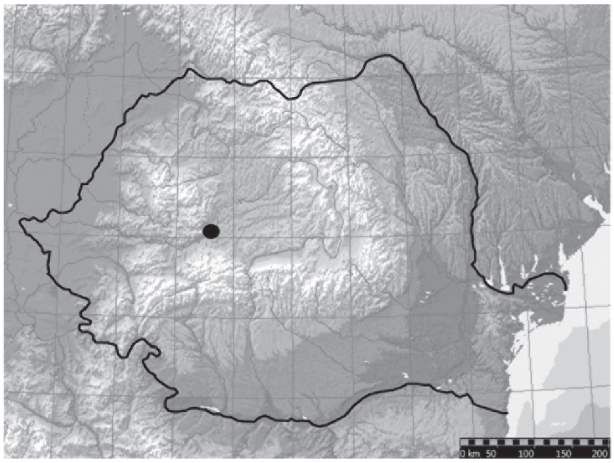

1

2

Pl. I. Dispunerea oraşului Alba Iulia pe teritoriul României (1); Harta oraşului Alba Iulia cu dispunerea cimitirelor de la Alba Iulia *Staţia de Salvare* – Faza I (1) şi Alba Iulia – *Izvorul Împăratului* (2) (prelucrare şi adaptare hartă după Ciugudean, Pinter, Rustoiu 2006) (2). / *Location of Alba Iulia on the Romanian territory (1); Alba Iulia. Location map of the cemeteries from Staţia de Salvare – Phase I (1) and Izvorul Împăratului (2) (map adapted after Ciugudean, Pinter, Rustoiu 2006) (2).*

morminte cu sicrie de lemn

morminte cu ciste din cărămizi

morminte placate cu cărămizi, bolovani de râu, lespezi de calcar

1. Alba Iulia – *Stația de Salvare* – Faza I

2. Alba Iulia – *Izvorul Împăratului*

Pl. II. Alba Iulia. Morminte cu amenajări speciale/complexe: morminte cu sicrie de lemn, morminte cu ciste din cărămizi, morminte placate cu cărămizi, bolovani de râu, lespezi din calcar. / *Alba Iulia. Tombs with special arrangements: coffin burials, brick cist burials, stone plate burials*.

1

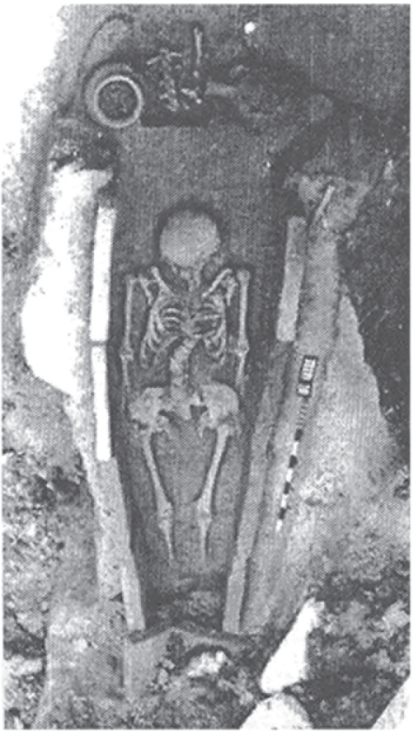

2

Pl. III. Cimitirul de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I. (1–2) Tipuri de morminte cu ciste din cărămizi romane refolosite (după *Ciugudean 1996, Ciugudean 2006*). / *Alba Iulia – Staţia de Salvare – Phase I. (1–2) Brick cist burials types (after Ciugudean 1996, Ciugudean 2006).*

1. Alba Iulia – *Stația de Salvare* – Faza I

2. Alba Iulia – *Palatul Episcopal*

Pl. IV. Alba Iulia. Tipuri rare de artefacte metalice (podoabe) descoperite în contexte funerare. / *Alba Iulia. Rare types of metal burial artifacts.*

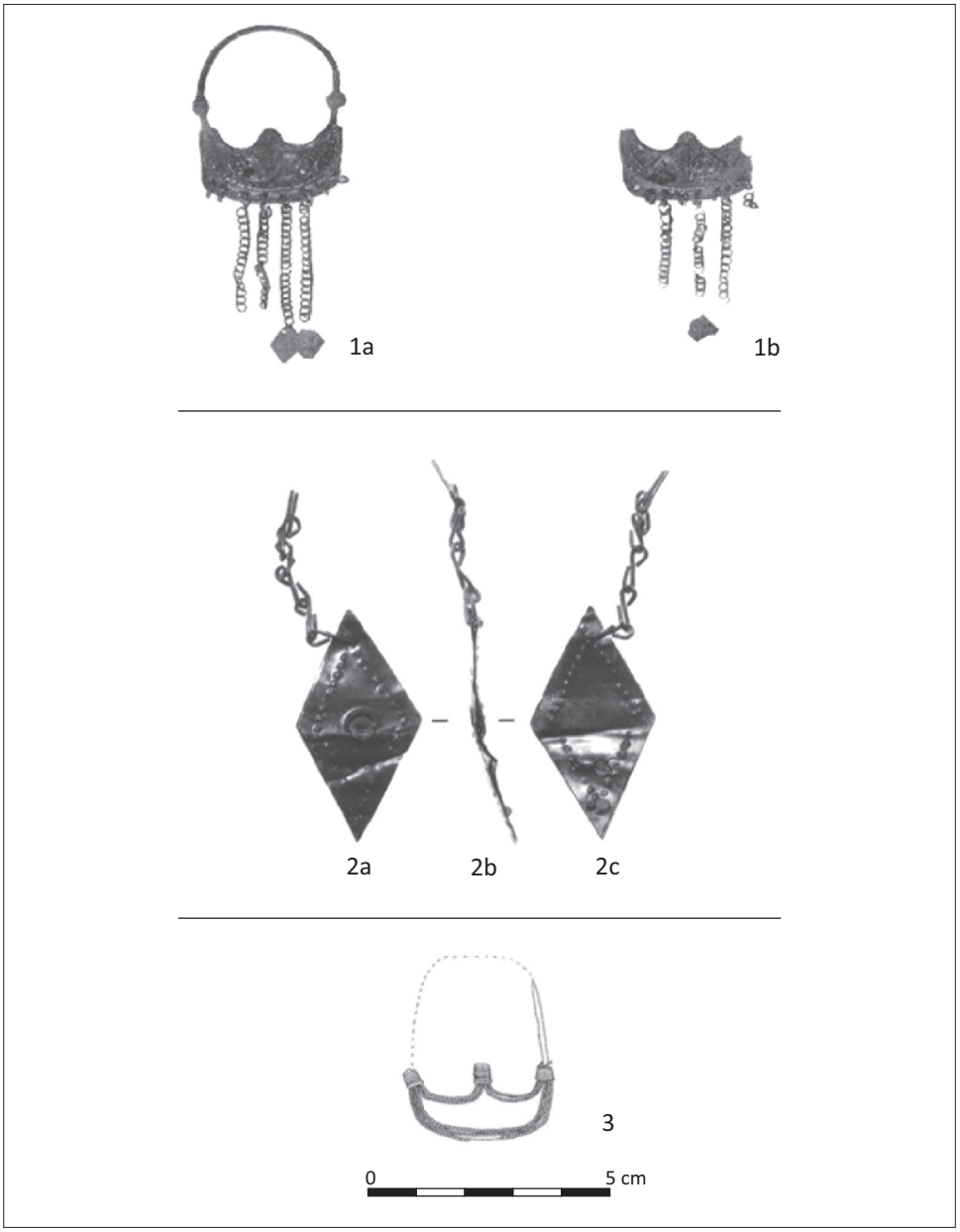

Pl. V. Tipuri rare de cercei. Cimitirul de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I (după *Ciugudean, Dragotă 2002*) (1a–1b). Alba Iulia *Palatul Episcopal* (după *Marcu Istrate 2008* şi *Marcu Istrate 2009*) (2a–2c, 3). / Rare types of earrings. Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Phase I (after *Ciugudean, Dragotă 2002*) (1a–1b). Alba Iulia *Palatul Episcopal* (after *Marcu Istrate 2008* and *Marcu Istrate 2009*) (2a–2c, 3).

■ bronz

● argint

? aur

1. Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I

2. Alba Iulia – *Izvorul Împăratului*

3. Alba Iulia – *Palatul Episcopal*

Pl. VI. Alba Iulia. Tipul de metal din care sunt confecţionate artefactele descoperite în contexte funerare. / *Alba Iulia. The material of the metal artifacts in the funerary inventory.*

1. Alba Iulia – *Stația de Salvare* – Faza I

2. Alba Iulia – *Izvorul Împăratului*

Pl. VII. Alba Iulia. Cruci pectorale și pandantive decorate cu motive cruciforme descoperite în contexte funerare. / *Alba Iulia. Pectoral crosses and pendants decorated with crosses discovered in funerary contexts.*

1

2a

2b

Pl. VIII. Pandantiv din plumb (desen) descoperit în cimitirul de la Alba Iulia *Staţia de Salvare* – Faza I (după *Moga 2007*) (1). Cruciuliţă relicvar (desen) descoperită în cimitirul de la Alba Iulia – *Izvorul Împăratului* (după *Moga 2007*) (2a–2b). / *Lead pendant (drawing) found at Alba Iulia – Staţia de Salvare – Faza I (after Moga 2007) (1). Reliquary cros (drawing) found at Alba Iulia – Izvorul Împăratului (after Moga 2007) (2a–2b).*

ulcior / vas amforoidal

strachină

cană / pahar

1. Alba Iulia – *Stația de Salvare* – Faza I

2. Alba Iulia – *Izvorul Împăratului*

Pl. IX. Alba Iulia. Forme ceramice rare descoperite în contexte funerare. / *Alba Iulia. Rare pottery forms in the funerary inventory.*

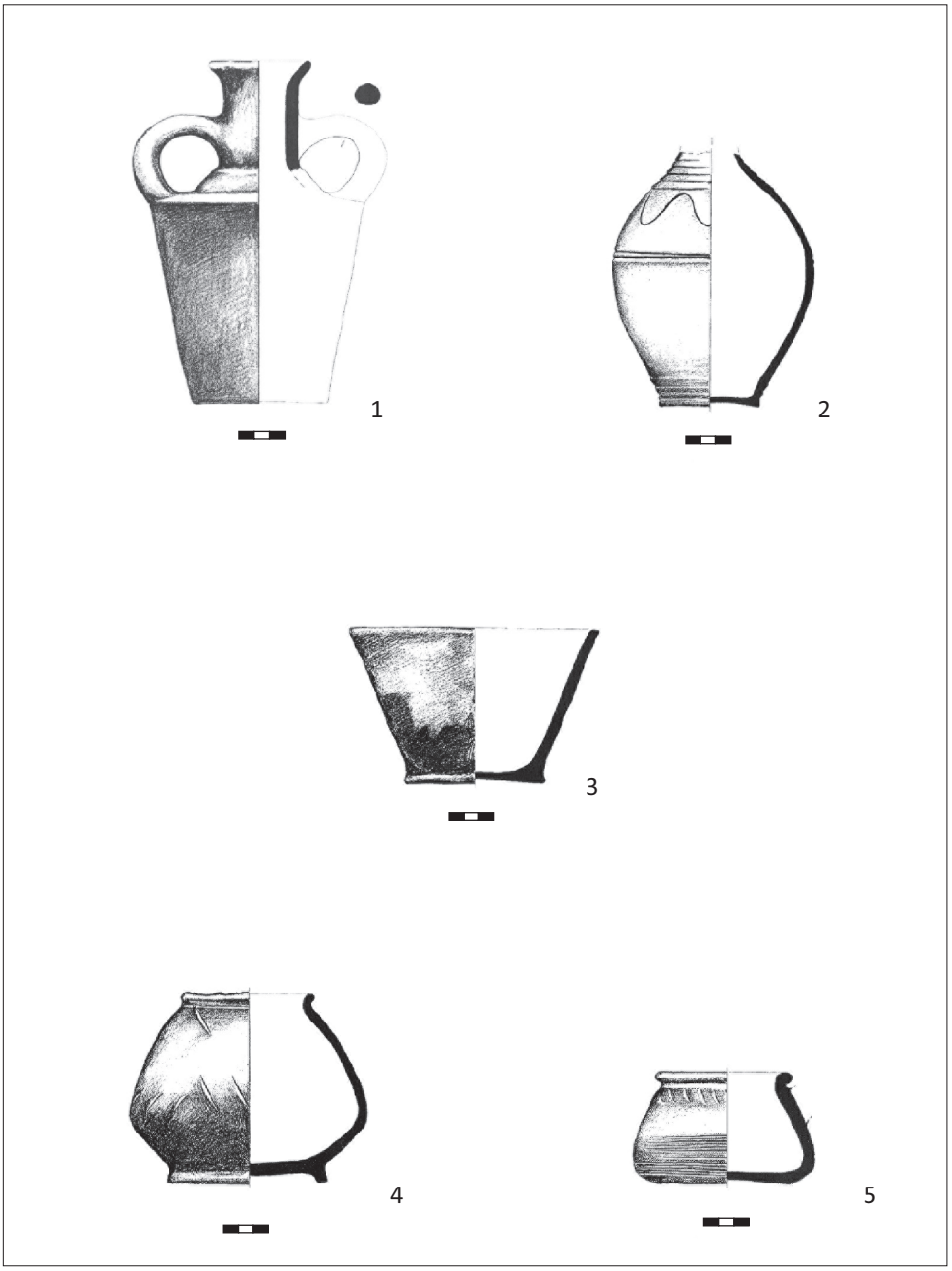

Pl. X. Forme ceramice rare descoperite în cimitirul de la Alba Iulia – *Staţia de Salvare* – Faza I: (1–2) ulcioare/vase amforoidale, (3) strachină, (4–5) căni/pahare (după *Ciugudean 2007*). / *Rare pottery forms found at Alba Iulia – Staţia de Salvare – Phase I: (1–2) jugs/ amphora type vessels, (3) dish, (4–5) cups (after Ciugudean 2007).*

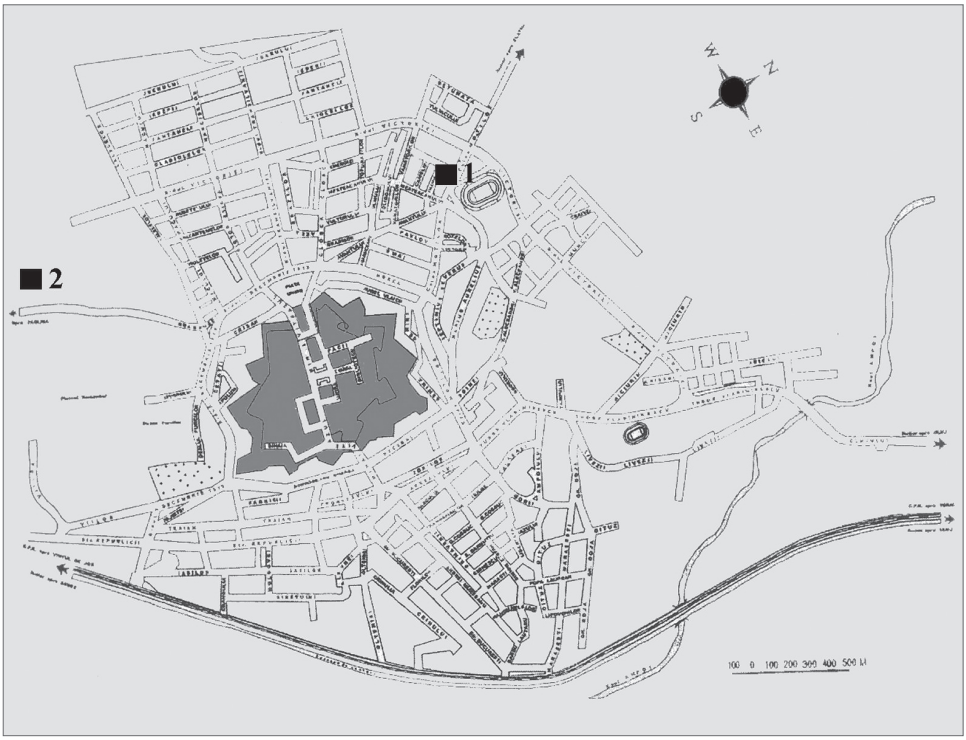

■ cuțite

1. Alba Iulia – *Stația de Salvare* – Faza I

2. Alba Iulia – *Izvorul Împăratului*

Pl. XI. Alba Iulia. Arme (cuţite) descoperite în contexte funerare. / *Alba Iulia. Weapons (knives) in the funerary inventory.*

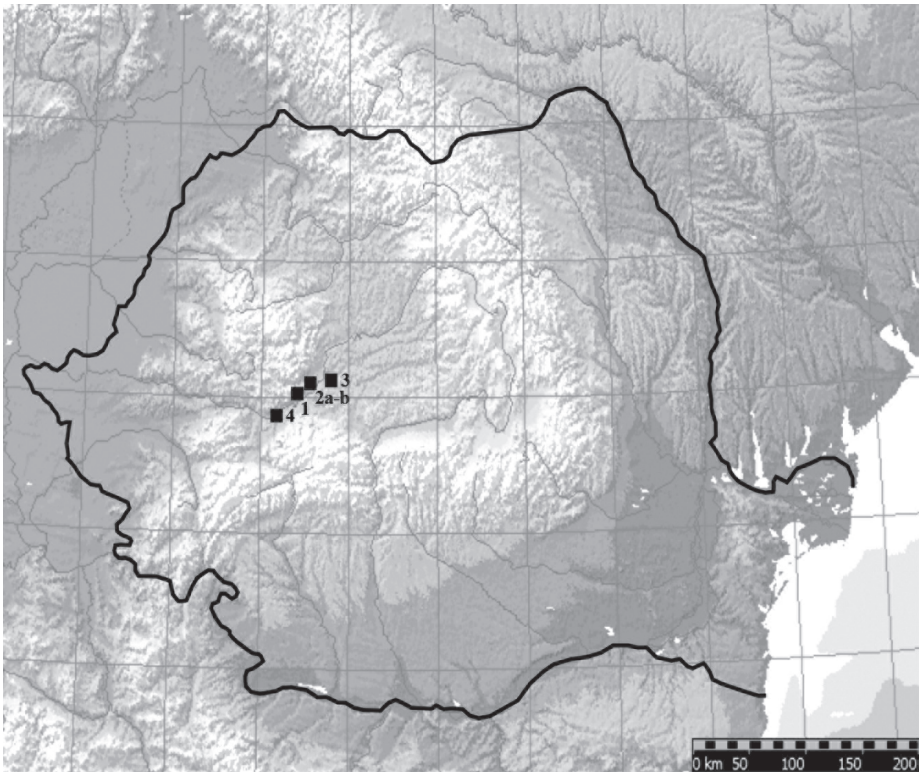

1. Blandiana – *La Brod* (Blandiana A)
2a–b. Alba Iulia – *Stația de Salvare* – Faza I și Alba Iulia – *Izvorul Împăratului*
3. Ghirbom – *Gruiul Fierului*
4. Orăștie – *Dealul Pemilor X8*

Pl. XII. Cimitire din a a doua jumătate a sec. IX – prima jumătate a sec. X de pe cursul mijlociu al Mureșului. / *Location map of the cemeteries from the middle course of the Mureș river (second half of the 9th – first half of the 10th centuries).*